

Mindennapi éneklés vagy heti két énekóra?

Ez év augusztusában a pécsi Europa Cantat nemzetközi kórusfesztivál alkalmából Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere a televízió kamerái előtt jelentette be, hogy célszerűnek látják bevezetni az iskolákban a mindennapi éneklést (v.ö.: <https://www.youtube.com/watch?v=fJr7w4ZAgX0>). A szakma, amellettt hogy örömet fejezte ki az éneklés fontosságának felismerése okán, egyben számos aggódalmának is hangot adott, mivel nem szeretné, hogy a dicsérendő kezdeményezés pénz, paripa, fegyver híján a mindennapi testnevelés órák sanyarú sorsára jusson. Mégis, miután évtizedek óta már csak heti egy órában tanulnak ének-zenét a gyerekek, a szakemberek igyekeznek kiaknázni a javaslat kínálta lehetőséget. Munkabizottság jött tehát létre annak érdekében, hogy 2017-ig, Kodály halálának 100. évfordulójára, megfelelő körülmények között és színvonalas szakmai tartalommal vezethessék be az iskolákban a mindennapi éneklést. Ugyanakkor sokakban felmerült a gondolat, hogy nem lenne-e bölcsebb a csak nehezen kivitelezhető mindennapos éneklés helyett visszaállítani a heti két énekórát az általános iskolákban és a középiskolák első két évfolyamán. Ezzel összefüggésben két gazdag tapasztalattal rendelkező, elismert fővárosi gimnáziumi énektanár, Petróczki Edit, az Elte Radnóti Miklós Gyakorló Iskola és Gimnázium vezető énektanára, és Gráf Zsuzsanna, a Városmajori Gimnázium ének-zene tagozata, az Angelica leánykar alapítója és vezetője, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tanára, Liszt-díjas, Bartók-Pásztory díjas és Prima Primissima díjas karnagy véleményét kérdeztük.

Az ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Iskolája és Gimnáziuma évtizedek óta a legjobb magyar középiskolák élmezőnyében található. A néhány nappal ezelőtt közzétett idei összesítésben a második helyet foglalja el, miközben az egyetemre bejutott tanulók számát tekintve hosszú ideje az első helyen áll. A legtöbb magyar közoktatási intézménnyel ellentétben, a Radnótiban megőrizték a heti két énekórát. Ugyanebben a rangsorban az ének-zene tagozattal rendelkező Városmajori Gimnázium a szintén előkelő hetedik helyet foglalja el az összesítésben. Mindez azt igazolja, hogy a sokak által lebecsült, és feleslegesnek minősített ének-zene tantárgy magasabb óraszámában történő tanítása egyáltalán nem megy az eredményesség rovására sőt, egyes kognitív készségek fejlődése által, még elő is segíti azt.

Petróczki Editnek az ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Iskola és Gimnázium vezető tanáraként elsősorban arra van rálatása, hogy milyen ének-zenei képzésben részesülnek azok, akik nem a zenei pályát választják a későbbiekben hivatásként

Mostanában a mindennapi közös iskolai éneklés bevezetésének kapcsán élénk szakmai vita kerekedett arról, hogy a feltételek hiánya miatt nehezen megvalósítható, és emiatt – a mindennapos testnevelés órákhoz hasonló – kudarcra ítélt napi éneklés helyett inkább a heti két ének-zene órát kellene visszaállítani. Önnek mi erről a véleménye?

P. E.: Úgy tudom, hogy tervezik az általános iskolai években a heti két énekóra visszaállítását felmenő rendszerben. Most még az alsó tagozatnál tart a folyamat. Mintegy 15 éve heti egy énekóra van a legtöbb általános iskolában, aminek katasztrofális a hatása. Ezt látom a hozzánk érkező gyerekeken. Olyan ez, mintha a gyerekek mindössze heti egy órában tanulnának nyelvet. A zene is nyelv. Ezt tudomásul kell venni. Nem lehet időt megtakarítani az énekórán. Nincsenek ugyanis nagy ugrások, hanem folyamatos fejlődés van.

A mai gyerekeket viszont nagyon nehéz olyasmivel lekötni, ami komolyabb összpontosítást igényel, mint például a kottaolvasás, vagy a zenéhez kapcsolódó elvont fogalmak elsajátítása.

P. E.: Igazából az a jó, ha a gyermek tapasztalja, hogy már érti azt, ami a kottában van. A tudás öröme ma is fontos motiváció. Ha már a korai évektől folyamatosan épül ez a tudás, akkor később könnyebben elsajátítják az elvont fogalmakat is. Két nagyon nagy változás van ahhoz képest, ami volt. Ma már nem húsz év van két generáció között, hanem néha csak öt. A világ is nagyon megváltozott, és vele az eszközhasználat is. A gyerekek egész nap a különféle kommunikációs eszközeikkel vannak elfoglalva. Vannak olyan tantárgyak, amelyek esetében vonzóbbá, hatékonyabbá lehet tenni ezzel a tanulást. Az ének-zene azonban szerintem nem ilyen. Leginkább az elektronikus hangzás mindent elárasztó hatására gondolok, amit ártalmasnak tartok több szempontból is.

Nem lehetne épp ezért az énekóra pont egy olyan „pihentető” tantárgy, ahol végre ki-kapcsolhatnánk azt a mesterséges világot, ami egész nap körülvesz bennünket?

P. E.: Én nem is annyira kikapcsolódásnak, mint inkább feltöltődésnek nevezném, aminek célja a lelünk, érzelmi kultúránk építése. Ahogy aktív pihenésnek nevezzük a testmozgást, úgy az éneklés tudja megadni ezt a szellemi-lelki feltöltődést.

Nyugat-Európa számos országában viszont évtizedekkel ezelőtt szintén minimálisra csökkentették az énekórák számát, hogy az

arra szánt időben más, „gazdaságilag jobban megtérülő” tantárgyakat oktassanak...

P. E.: Igen, de ott általában szélesebb a skálája a különféle iskolatípusoknak. Tehát aki zenét akar tanulni, tanulhatja nagyobb óraszámokban, változatos formákban, de ez nem olyan, mint a mi zenei szakközépiskolánk.

Magyarországon a Kodály-koncepció lényege viszont éppen az, hogy társadalmi hovatartozástól függetlenül mindenki részesüljön zenei nevelésben, ne csak azok, akik meg tudják vásárolni a drága hangszereket.

P. E.: Igen, ezért dolgozták ki az ének-zenei általános iskola rendszerét, ahol értékes műveket énekelhettünk már gyermekkorunkban. Ma az iskolai hangversenyek vagy osztálybemutatók alkalmából sokszor tapasztalom, hogy elismerik ugyan a karénekes produkciót, de az egyéni hangszeres produkcióknak mindig nagyobb a presztízse. A kóruséneklés megbecsüléséért egy szerintem nagy jelentőségű gyakorlatot láttam a Fesztiválzenekarnál: a hangversenyek végén kórusként énekelnek a muzsikuskok, hogy élményt szerezve mindenkinek.

Személyes tapasztalatom, hogy egy pedagógiai főiskola ének-zene felvételi vizsgáján többségükben sokkal élvezhetőbb produkciót nyújtottak azok, akik természetes zenei ösztönrel, és felszabadultan elénekeltek egy

általuk ismert népdalt, mint azok, akik esetleg hat évig jártak zeneiskolába, ennek ellenére előadásmódjuk halvány, szürke, érdelemmentes volt.

P. E.: Emlékszem, hogy gyerekkorunkban mi is állandóan szolmizáltuk az összes népdalt. Ma ez már nem is lehetséges. Az általam ismert kollégák is csak akkor szolmizáltak a népdal tanulásában, ha nincs más módja, hogy megtanítsanak egy-egy nehezebb dallamfordulatot. Ugyanakkor azt is hozzá kell tenni, hogy az ének-zene tantárgy elsajátítandó tananyaga a csökkentett óraszám ellenére is szinte ugyanolyan magas követelményt támaszt a tanárral és a tanulókkal szemben, mint korábban. A zene- és énektanulás nagy mértékben érzelmi kérdés. Elsősorban nem a tehetségen múlik, hogy a gyerek szeret-e énekelni, és szereti-e a zenét, hanem azon, hogy érzelmileg motivált-e. Egy tanár, aki heti egy alkalommal találkozik a tanítványával, és tisztességes szakmai magatartással akarja végezni a munkáját, vagyis nem szolgálja ki kritikátlanul a gyermek igényeit, idő hiányában nem tud olyan kapcsolatot kialakítani, hogy érzelmileg megragadja és ez által alakítani, formálni tudja a fiatalok zenei ízlését.

! Ebben a tekintetben tehát a mindennapi éneklés még hasznos is lehet, hiszen a kapcsolat ennek révén jobban megszilárdulhat az énektanárral...

P. E.: Maga az ötlet természetesen üdvözlendő, de nem szabad megelégednünk a megvalósítás körülményeiről...

! Ön szerint mi lenne az optimális megvalósítás, tehát milyen feltételek mellett lenne valóban hasznos a mindennapi éneklés az iskolákban?

P. E.: Az én elképzelésem szerint a közös éneklések alkalmával csak azt tudjuk elmélyíteni, gazdagítani, amit az órán megtanultunk. A legutóbb hallott terv szerint, a két énekóra mellé egy énekkari óra biztosítva lesz az általános iskola nyolc évfolyamában, mint régen, tehát valójában két közös énekléssel megvalósulhat a mindennapos éneklés. Ez reálisabbnak tűnik első hallásra, de most jönnek a gyakorlati megvalósítás kérdőjelei: milyen évfolyamok énekelnek együtt? Hol? Mikor? A tanítási időn belül? Tudjuk, hogy a szünet kell, a nagyobb szünetekben épp, hogy meg tudnak ebédelni a gyerekek. Órarendi kérdések... Igazából a

tartalom tekintetében nem aggódom, kiváló tanárok vannak, akiknek a tudásában bízom. A gimnáziumokról, illetve a tizenkét (tizenhárom) évfolyamos iskolákról viszont semmit nem hallottam. 2017 tavaszára remélhetően kidolgozzák a megoldást.

! Ezek szerint az is tisztázásra szorul, hogy tulajdonképpen mi az énekóra szerepe, hiszen ha ennyire elv拉斯ztjuk a „gazdaságilag nagyobb potenciált jelentő” tárgyaktól, akkor ugyanúgy luxussá minősül és kiszorul az oktatásból, mint például a latin nyelv, aminek ugyanakkor szintén meg volna a nehezen számszerűsíthető pozitív hozzáadéka?

P. E.: Számomra elég nagy kérdés, hogy kvalifikált szakmunkásokat, vagy kvalifikált rabszolgákat képzünk. Tudomásul kell venni ugyanis, hogy csak a jelentős műalkotások azok, amelyeknek megismerése által fejlődik egy gyerek személyisége. A kivételesen jó családi háttértől eltekintve ezt csak a tanár segítségével kaphatják meg a gyerekek az órákon. Nem pedig az olyan kötöttséget, szabályt, diszciplínát nem ismerő műfajok által, illetve rendezvényeken való részvétellel, amelyeken minden önkormányt nélkülözve elengedhetik magukat. Bennem mindig félelmet kelt, amikor óriási tömegek kivetkőznek magukból. Igaz, ez nagyon bonyolult dolog, és én konzervatív vagyok sok kérdésben.

! Mi a véleménye a mostanában divatos, úgynevezett egyéni „projektekről”, amikor a gyerekek mindössze néhány „kiválasztott” műalkotás nagyon alapos és kreatív elemzésével sajátítanak el bizonyos készségeket?

P. E.: Nálunk ez a 11.évfolyamban indult el, és a korábbi években elsajátított tudásra, technikákra épül. Zenei téren azonban ez nagyon nehéz feladat az iskolai órák alapján. Ekkor nincs is már nálunk énekóra, inkább a zenei téma irodalmi megközelítéséről beszélhetünk. Ez a feladattípus inkább más tárgyaknál jelenthet valódi munkát. A gimnáziumokban tovább nehezíti a helyzetet a nyelvi év, mely egyre népszerűbb. Ebben az évben (hat, ill. négyosztályos gimnázium) pedig nincsen énekóra, ezért a zenetanulás folyamata mindkét iskolatípus esetében megszakad, aminek elég komoly következményei vannak.

! Folyamatos képzés híján, hogyan lehet felvenni a fonalat, és mi az, amivel le lehet egyáltalán kötni a kamaszkorukat élő gimnazistákat?

P. E.: A zeneművekkel való ismerkedés során bizonyos zenei jelenségeket próbálunk bemutatni. Észrevenni, meghallani, hogy mi játszódik le a zenében, ritmusban, dallamban, harmóniában, hangszínben, formában. Természetesen az osztály képességeihez tudásához igazítva. Tapasztalatom szerint az európai műzene szinte minden korszakából találhatunk olyan műveket, melyekre tudnak figyelni a tanulók. Az alsó tagozatban viszont az is tanulságos volt számomra, hogy akik szinte csak a népszerű, gyerekeknek szóló gépzene, illetve az általános háttérzenéken nőttek fel, nehezebben sajátítják el a ritmusokat illetve a tiszta intonációt. Ez azért is tanulságos, mert szeretik ezeket a zenéket.

! Ezek szerint már a kisgyermeket is olyan jelentős zenei környezetszennyezés éri, aminek a hatását nehéz kivédeni...

P. E.: Az én gyermekkoromban még nem volt ilyen mértékű és ilyen típusú környezeti ártalom, aminek most a zenében tanúi vagyunk. Nem tudunk előle kitérni mi sem, csak rólunk leperreg, mert még jó zenei iskolákba járhattunk, fel vagyunk vértelve minőségi zenékkal. Az ének-zene tanítás célja számomra tehát az éneklés megszeretése mellett az, hogy a gyermek hallása, megfigyelőkészsége a zenei ítélőképessége olyan fokra fejlődjön, hogy később, a maga választotta zene értékes, lelket gazdagító, színvonalas zene legyen.

Gráf Zsuzsanna, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem és a Városmajori Gimnázium ének-zene tagozatának alapító tanáraként egyszerre vesz részt mind a tanárképzésben, mind az utánpótlás nevelésében.

! Manapság gyakran panaszkodnak a tanárok, hogy a most felnövekvő Z-generációt nem lehet a hagyományos módszerekkel és eszközökkel lekötöni. Mennyire szembesül Ön ezzel a nehézséggel az ének-zene órákon?

G. Zs.: Nekem meggyőződésem, hogy ha az én hozzáállásom nem változik, sőt kialakul egy nagyon konkrét, határozott hozzáállás a részemről, akkor a tanítványaim sem változik. Mindig azt mondom, hogy Bach és Mozart ugyanaz maradt. Hiába értenek a mostani tanítványaim jobban a számítógéphez, meg sokkal többet tudnak nálam az informatikáról, ha én ugyanazt a szintet, ugyanazt az igényességet, mélységet adom át nekik, amit én megláttok a zenében.

Ehhez természetesen meg kell találnom a megfelelő módszert, hogy az a bizonyos „szolfézs”, amit olyan rossz értelemben tüntetünk fel ma, nem más, mint az a készségfejlesztés amiben nagy betűkkel állandóan benne van a „Zene”. Kezdetben erre nagyon ösztönösen éreztem rá, de az évek során egyre inkább meggyőződtem arról, hogy ezekből az apró pici gyakorlatokból áll össze mindaz, aminek azután az ember egyre jobban emeli a színvonalát. Mindezzel természetesen nem azt akarom mondani, hogy ne változtak volna meg a gyerekek. Ezt a felvételizőkön tudom leginkább lemérni. Kezdetben még egész tagozatos osztályok voltak. Most pedig már hosszú évek óta csak fősztálynyira való gyerek jön össze, mivel mára alig maradt egy-egy kettő a patinás, nagy zenei tagozattal rendelkező általános iskolákból. Az átlag tehát nagyon különböző színvonalon van arra felkészülve, hogy el tudjuk kezdeni a munkát, és lépést tartson a zenei tagozatú gimnáziummal. Szerencsére azért még mindig két-háromszorosa a túljelentkezés, így ki tudom válogatni a megfelelő felkészültségű tanulókat.

I *Feltételezem, hogy legnagyobb részben azok a gyermekek jelentik az utánpótlást, akik az általános iskola mellett zeneiskolába jártak, és továbbra is szeretnék zenével foglalkozni általános gimnáziumi tanulmányaik mellett?*

G. Zs.: Nos, a zeneiskolákból érkezőkkel az a legnagyobb probléma, hogy ott negyedik után abba marad a szolféztanítás, és a helyére belép a zenetörténet, ami szintén fontos, de nem készíti fel a gyerekeket arra a munkára, ami nálunk zajlik. A biztos kottaolvasás- és írás a zeneművek megértésének és előadásának alapfeltétele, tehát zenei tagozaton nem lehet másodlagos a szolfézs szerepe.

I *Ön a Zeneakadémián a jövőbeni ének-zene tanárok képzésében is részt vesz. A Kodály koncepció megvalósításának legnagyobb nehézsége számomra elsősorban abban rejlik, hogy rendkívül sokoldalú, kreatív, rátermett muzsikuss- és egyszersmind pedagógus egyéniségeket követel meg, és nagyon kevés ilyen elhivatott személyiséget találunk ma Magyarországon, aki a tanári pályára tenné fel az életét.*

G. Zs.: Valóban kevés a művész-tanár. Az ugyanis ritka jelenség, hogy valaki jó művész létére nem sajnálja erre áldozni a tehetségét és idejét. Pedig ez az „áldozat” nagyon megtérül, ha valaki következetesen végig-

viszi, amit elgondolt. Sok olyan tanár-egyéniiségre lenne szükség, mint amilyen például Ugrin Gábor tanár úr volt a Veres Pálné Gimnáziumban, aki egy kicsit népművelő is volt, amellet, hogy karvezető és énektanár.

I *Igen, de az ő generációjának már csak alig néhány tagja van közöttünk, miközben nem nagyon látjuk a folytatást.*

G. Zs.: A Kodály-módszerre visszatérve még csak annyit, hogy alapvetően rosszul értelmezik. Kodálynak nem az volt a célja, hogy mindenki álmából felkeltve is szolmizáljon. Ő felépített egy olyan rendszert, ami a zenei nevelést szolgálja egy hosszú fejlődési pályán. Ehhez ad irányvonalat, és eszközöket. A sokat kárhoztatott szolmizációt is csak segítségként javasolja a kisgyerekek tanításánál, hogy idejekorán beépüljenek azok a zenei elemek, amelyeket később már magától felismer a kottában. Ami a legendás tanáregyéniségeket illeti, mint a már említett Ugrin tanár úr – de folytathatnám a sort Lukin Lászlóval, Bartalus Ilonával, Szabó Helgával, Kistétényi Melindával, Szőnyi Erzsébettel, Hegyi Erzsébettel – hogy csak a legismertebbeket említsem –, az ő működésük idején a Kodály-módszernek, de magának az ének-zene tanításnak is nagyobb presztízse volt. Manapság sokan, még gyakorló hangszeres muzsikuskok is kicsit lenéznek ezt a pályát. Pedig a zene egy és oszthatatlan. Teljesen mindegy, hogy valaki zongoristaként, karvezetőként közelít hozzá, vagy pedig megteremti azt a természetes közeget, amiből azután a jövő muzikus-tanárai előlépnek. Épp ezért tartom nagyon elhibázottnak, hogy szétválasztották a karvezetés és a tanár szakot, vagyis a karvezetés szak elvégzése nem jelent egyúttal pedagógiai képzettséget is.

I *Erre szolgáltak régebben a pedagógiai főiskolák, elsősorban vidéken, de ezeken is megszüntették a kétszakos képzést.*

G. Zs.: Valóban sok sebből vérzik a képzési rendszer. Én azt is megértem, hogy ha valaki elvégzi a Zeneakadémiát, ahol rengeteg mindent megtanul, akkor nem feltétlenül érzi élete céljának, hogy nem zenetagozatos gimnáziumban tanítson. Éppen ezért volt jó a kétszakos pedagógiai képzés. Ma már nem az a helyzet, hogy a megszerzett képesítéssel, valaki kizárólag csak általános iskolában, vagy gimnáziumban taníthat, hiszen szinte mindenki egyetemre végez, és a portfólió számít. Ezzel együtt változatlanul azt gondolom, hogy a nem zenei pályára

készülő gimnazisták esetében olyan típusú erős tanáregyéniségekre lenne szükség, mint amilyen Ugrin Gábor volt, aki képes volt megfogni a gyerekeket és valami olyat felmutatni, amitől 120 tagú kórusa lett. A Veres Pálné Gimnáziumban minden óra énekléssel kezdődött. Még a matekóra is: bejött a tanár, felálltak és elénekeltek egy vagy két népdalt.

I *Vajon ilyesmire gondolhatott Balog miniszter úr is, amikor meghirdette a mindennapi éneklés programját az iskolákban?*

G. Zs.: Nem tudom, nem én vagyok ennek a felelőse. De a gyakorlatban valami hasonlót tudnék elképzelni. Az mindenesetre fantasztikus, hogy kezdik felismerni az énekzene oktatás és egyáltalán a művészeti nevelés fontosságát az iskolákban, és történik valami annak érdekében, hogy a tantárgy presztízse növekedjen. Ugyanakkor ezzel a lehetőséggel nagyon körültekintően kell élni, nehogy a korábban felmenő rendszerben bevezetett mindennapi testnevelés sorsára jusson. Maga a megvalósítás ugyanis számos kérdést vet fel. Mikor, ki, milyen körülmények között, hol, mit és kikkel énekeltesen? Jöjjen össze egyszerre az egész iskola a nagyszünetben? Vagy a napi tanmenetben jelöljenek ki erre időt? Egyszerre énekeljen minden diák, vagy csoportokban? Ki irányítsa? Mit énekeljenek és hol? Tehát most rajtunk a sor, hogy megfelelően használjuk ki ezt a lehetőséget. Természetesen hatalmas előrelépést jelentene, és az lenne a valódi megoldás, ha a nem ének-zene tagozatos diákoknak is több énekórájuk lenne.

I *Nagyon megváltozott a világ, és mintha csökkent volna a műveltség iránti igény is, annak ellenére, hogy manapság sokkal könnyebb utazni és információhoz jutni...*

G. Zs.: Régebben nagyobb volt az együttműködésre való hajlandóság, mert csak így tudtunk kiemelkedni. Az iskolai kórusal például el lehetett jutni olyan országokba is, ahova egyáltalán nem, vagy csak nagyon körülményesen lehetett egyénileg elutazni. Tehát sokkal nagyobb volt a motiváció. Manapság mindenki mindent megtalál az interneten, oda utazhat, ahova kedve tartja, tehát nem feltétlenül a közösségi aktivitás jelenti a kiugrási lehetőséget. Nem lehet visszahozni ugyanazt, ami régen volt. De szerintem nem is kell. Az a fontos, hogy mindenki számára elérhető legyen valamilyen kulturális vagy művészeti tevékenység, amiben örömet leli. (Kaizinger Rita)